

Posudek přebásnění textů v knize Tove Janssonové *Cesta plná nebezpečí*

(přebásnil Richard Klíčnik, Argo, 2024)

Výtvarně i literárně mimořádně nadaná švédsky píšící finská umělkyně Tove Janssonová se už za svého života stala kanonickou autorkou knih pro děti ve světovém měřítku, když stvořila svěbytný, rozmanitými charaktery oplývající svět skřítků muminů. Kromě věhlasných próz a komiksových stripů, jimiž jejich slávu založila, vytvořila i několik obrázkových knih pro menší děti, v nichž jsou ilustrace provázeny zvukomalebnými rýmovanými verši vhodnými pro předčítání i přednes. Dvě z nich vyšly v nakladatelství Argo v nedávných letech.

Pod překladem třetí z nich (*Den farliga resan*, 1977) je podepsaná zkušená překladatelka Dagmar Hartlová, která dokonce stojí za nedávnou revizí překladů Libora Štukavce, jehož zásluhou mají „muminci“ v České republice kultovní status. Dalo by se tedy čekat, že tato kniha završí českou recepci Tove Janssonové důstojným způsobem, jak si bezesporu zaslouží. Bohužel však *Cesta plná nebezpečí*, kterou nakladatelství Argo vydalo roku 2024, zásadně selhává v přebásnění, čímž se celá kniha stává pro dětského čtenáře prakticky nefunkční.

Problém přebásnění *Cesty plné nebezpečí* spočívá v tom, že jeho autor buď záměrně rezignoval na závazná pravidla českého verše, nebo si jich možná byl vědom, ale nedokázal jim dostát. Přebásnění R. Klíčnika se vyznačuje ignorováním sylabotónické podstaty českého vázaného verše – tedy skutečnosti, že ve verších si musí odpovídat nejen počet slabik, ale také počet a rozložení přízvuků. A to v míře, která dalece přesahuje „kostrbatost“, s níž se tu a tam v případě překladu vázaných veršů setkáváme a kterou možná dokáže akceptovat dospělý čtenář, nikoli dítě. České přebásnění především téměř nikde neakceptuje přesný a pravidelný, vzestupný, v podstatě jambický rytmus originálu. Pro příklad uveďme tyto verše:

originál (přízvukné slabiky podtržené):

*Susanna halsäde och neg sa djupt det bara gick,
hon tyckte att det war ett stort högtiglit ögonblick.*

přebásnění:

*To nejlepší pukrle Zuzka ladně vysekne,
co víc se hodí ve chvíli tak slavnostně pěkné?*

Zejména v těchto delších verších tak vzniká dojem až bezrozměrného verše, jaký známe v české literatuře ze středověku. To je dáno i téměř systematickým nedodržováním dierezí (mezislovních předělů na hranici metra) mezi poloverši (v případě delších veršů) – efekt poloverše zde tedy nemá jak vzniknout.

Ani v rýmové pozici, tedy v rytmičtém završení verše, přebásnění rytmus nedodržuje. Pro příklad uveďme tuto sloku překladu, v češtině rytmičky zcela nevyhraněnou, kde se autor přebásnění snaží spojit rýmem trochejské a daktylské stopy.

Originál:

*För allting som är tråkigt
ser ut som det ser ut
igår, idag i morgon
och det taraldrig slut!*

Přebásnění:

*Všecko děsná je nuda,
jak rána, tak večery.
Nikdy nic se neudá,
to je můj problém celý!*

Nic z nešvarů přebásnění nemá oporu v originále, který je rytmičky pravidelný a v němž přesné

rýmové páry rytmus podtrhují, čímž umožňují zapamatovat si verše i předčtenářům. Tato pro verše určené dětskému čtenáři příznačná „říkadlovitá“ pravidelnost a naplněný moment rytmického očekávání vede k snazší zapamatovatelnosti právě u dětí, které mohou mít ještě se čtením problém. Ovšem právě proto jsou právem na verše pro děti kladeny takové nároky, které se možná mohou jevit dospělému, problematiku neznalému pozorovateli přehnané. A český překladatel je kromě jiného vázán i vynikající básnickou řemeslnou tradicí (i v oblasti poezie pro děti), která dokládá, že tyto nároky přehnané nejsou a že čeština jako flektivní jazyk umí vytvořit skvělé podmínky pro to, aby jim šlo dostát.

Po formální stránce tedy překlad jako celek nefunguje, což vynikne při pokusu o rytmizované hlasité čtení. Výčet některých rýmových párů je až bizarní: *večery/celý*; *Zuzana/nejsem sama*; *kamsi v dál/oheň plá*; *všechno jiné/nevine*... České přebásnění je pro (dětského) čtenáře rytmicky nerozklíčovatelné i v exponovaném místě rýmové pozice. Samozřejmě je cílem zachovat co nejlépe významovou složku, ale formu nelze v tomto případě ignorovat či se s ní popasovat polovičatě.

Z přebásnění dále přímo trčí snaha dostat do veršů kýžený obsah za cenu výrazné deformace lexikální stránky (viz *neudá se* ve smyslu „nestane se“; nejasně motivovaný novotvar *smrčiček* a další). Místy se přebásnění stává pro současné dítě lexikálně zcela nesrozumitelným – za všechny jmenujme archaický idiom „naprali si spolu nácka“ ve významu „nacpali se, naplnili si břicha“. I to by se do jisté míry dalo akceptovat, kdyby tyto výstřednosti sloužily plynulé rytmizaci a podpořily celkové vyznění knihy, takto jsou však kontraproduktivní. Příběhová složka textu se pod nánošem těchto krkolomných excesů ztrácí. Zcela nejasné pak je, proč autor přebásnění nevyužil v souladu s originálem možnosti přerývaného rýmu a usiluje o to spojit rýmem všechny verše.

Byť stojí spíše na okraji zájmu překladatelů i translatologů, není překlad vázaného verše pro děti snadnou disciplínou, naopak jednou z nejobtížnějších, neboť dětský čtenář neznalý naučených a formálních pravidel české prozodie „nic neodpustí“ a jeho vyžadování hladkosti a plynulosti verše je intuitivní. Ze stejných důvodů ale také platí, že se nemůže adekvátně bránit či ohradit.

Zodpovědnost za toto selhání bohužel do značné míry padá na vrub nakladatelství, které jinak dílu Tove Janssonové věnuje příkladnou péči. Otázkou je, proč vlastně byla práce na přebásnění zadána právě Richardu Klíčníkovi, který sice překládá, nikoli však vázaný verš. Tím spíše bychom očekávali kompetentní výkon odpovědného redaktora – z tiráže se dovídáme, že jím je Radim Kastelán. Zdá se však, že nikdo s tímto jménem v týmu nakladatelství Argo fyzicky neexistuje. Jde snad o pseudonym? Proč se skutečný odpovědný redaktor, byl-li jaký, nechtěl pod svou práci podepsat?

Rozum pak zůstává stát nad tím, jak se za takovou práci mohl postavit překladatel, který by, soudě dle jeho schopnosti kritiky jiných překladů, měl základním pravidlům českého verše rozumět. Máme na mysli Klíčníkovu někdejší (a zcela legitimní) kritiku překladů básní Tima Burtona *Jak bolestivě zabít Tima Burtona*, magazín Aktuálně, 19. 4. 2006

<https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/jak-bolestive-zabit-tima-burtona/r~i:article:130551/>, která před lety přispěla k tomu, že nakladatelství vydalo básně znovu v kvalitním přebásnění.

Tak by koneckonců mohla/měla vypadat ideální cesta k nápravě i v tomto případě.